

Kulturpolitikens satsningsområder

Axel Bolvig

Pol. 2009

Kultur er et diffust begreb. Hartvig Frisch, der i 1928 skrev 'Europas Kulturhistorie' fremkom med sin defaultistiske definition, 'Kultur er vaner'. Udsagnet blev ikke hævet op over passiviteten af Aser Jorns supplement 'man går jo ikke af vane hen og bryder sine vaner.' Nå, Jørn var mester i at bryde med kunstens vanetænkning, så det må være tilladt at opfordre til politisk nytænkning inden for formidling og forbrug af kulturen. Et brud på vanetænkning. En satsning på kvalitet og udvikling, hvad vaner jo ikke er. Jeg tillader mig at koncentrere mig om Ordet, Musikken og Billedkunsten.

Ordet. I tidernes morgen var al digtning skabt til mundtlig formidling. Homers heltekvad Illiaden og Odysseen er fornemme eksempler. Sangerskoler forvaltede den mundtlige tradition.

Med skriftkulturen kunne man forankre fortællingen, men kun i få dyre håndskrifter. Formidlingen af indholdet skete ved højtlesning sideløbende med den folkelige fortælling.

Med Gutenbergs trykkes teknik begyndte bogen så småt at gro frem. Først i 1800-tallet vinder ordet som tekst udbredelse i befolkningen, gennem læseklubber og efterhånden folkebiblioteker og boghandlere og nu supermarkeder. Der er således tale om relativt nye institutioner, hvis varighed på ingen måde er givet.

Den digitale udvikling kan få lige så stor betydning som bogtrykkerkunstens masseproduktion af tekster. Spørgsmålet er nu: Hvor længe vil den trykte papirbog være dominerende? Følgespørgsmålet bliver: hvor længe vil vi have traditionelle bogforlag, biblioteker med bøger på hylderne og forretninger, der langer fysiske bøger over disken? Boghandlerne fører allerede en overlevelseskamp. Lokale biblioteker er nedlagt. Bogbusserne? Udviklingen kræver nytænkning. Tænk på diskussionerne om ændringerne af hovedbiblioteket i Københavns kommune.

Udviklingen ligner en kulturel dehydrering af samtlige yderområder, men situationen går faktisk i modsat retning. Adgangen til al slags litteratur gøres ens for alle uanset bopæl. Kontakten til litteraturen flytter sig fra bibliotek og boghandel til internettet. Mulighederne for læsning og lytning blive jævnbyrdig for alle – med internetadgang.

Den gennem årtusinder eneste form for formidling af fortællinger er ved at vende tilbage i form af lydbøger. Vi skal ikke samles omkring beretteren, men med en iPod kan vi som antikkens grækere lytte til Illiaden. Højtlesningens sanselighed er vendt tilbage. Radioen har i årtier med mellemrum budt på højtlesning.

Den trykte bog til individuel læsning behøver ikke mere at være årsag til fældningen af store skovarealer. Tekstens digitalisering overflødiggør traditionel boghandel og bibliotek. Den skaber mulighed for distribution til hver en afkrog, altså adgang for alle. E-bogen er på trapperne. Amazon Kindle, Sony Reader og den nyeste mobiltelefoni peger på revolutionerende muligheder for læsning.

Google scanner millioner af bøger, overalt finder vi tilsvarende initiativer. Enhver ny bog foreligger i en digitaludgave som forudsætning for trykningen. Den er dermed i princippet klar til via Internettet at nå ud i alle afkroge. Forfatterne er begyndt at udgive deres egne værker, uden papir, indbinding og materiel håndgribelighed. Forfatterforeningen opretter en hjemmeside, hvor forfatterne kan sælge deres bøger. Det er jo som at vende tilbage til gamle Ludvig Holberg, der solgte sine værker hjemme fra professorboligen.

Det er skriftsprogets store force, at indholdet er det samme uanset hvilken skrifttype, størrelse og omfang. Om det sker på papir eller skærm eller som højtlesning.

Det skønnes i forlagsbranchen at prisen på en e-bog vil ligge på 80% af prisen på den trykte udgave. Den udvikling, der fjerner udgifter til papir, forlag og sælger vil i de kommende år radikalt ændre på prisniveauet. Diskussionen om fastpriser vil svinde hen. Ham, der i gamle dage gik rundt fra husstand til husstand og kolporterede bøger, har længe været lige så død som Jens Vejmand.

Kulturpolitikken kommer ikke til at fokusere på folks lige adgang til det skrevne, for det sørger udviklingen for. Den er derimod nødvendig for at sikre et kvalitativt indhold i dette tilbudsorgie. Kulturpolitikken bør koncentrere sig om fødekæden: forfatterne og deres vilkår for at levere og distribuere litteratur, der ikke straks kvæles af et kommercielt marked. Forlag, boghandlere og biblioteker vil om få år se anderledes ud.

Musikken. Fra tidernes morgen har musikken bestået i et direkte samspil mellem udøver og lytter. Enhver afspillet tone eller sunget sang forsvandt straks efter fremførelsen. Med nodesystemets opfindelse kan den komponerede musik på en måde gemmes, men aldrig erstatte den direkte afspilning. Musikken oplevede ikke en Gutenberg. Først med opfindelsen af grammofonpladen kan musikken gemmes. Aflytning blev ikke nødvendigvis et spørgsmål om nærvær. Hurtigt demokratiseredes musikoplevelsen. Vi må ikke underkende radioens betydning. Ingen klager over transmissionen af torsdagskoncerterne.

Grammofonpladen blev erstattet af båndet og siden cd'en og nu Internettet. Lige som med e-bogen behøver man ikke at opbevare musikken i fysisk form. Det er ikke mere nødvendigt at eje musikken. Du henter og lytter til musik direkte via internettet, gratis, hvis du accepterer reklamer. Kodeordet er streaming.

Jeg skriver disse linjer, mens jeg lytter til Duke Ellington på listen.grooveshark.com, og afventer ankomsten af spotify.com til Danmark. Jeg kan jo også vælge de gratis tilbud fra bibliotekerne på netmusik.dk.

Kulturpolitikken bør sikre ophavsrettigheder og produktionsomkostninger. Og den bør sikre udøvelsen og skabelsen af musik. Altså fødekæden nok engang.

Nettets distributionsmuligheder erstatter ikke oplevelsen ved den direkte koncert, men de demokratiserer det største musikforbrug hos os alle, nemlig den individuelle lytten, og ikke nok med det. Stadig flere koncerter og nu også teateropførelser streames og præsenteres direkte. Imperialbiografen bringer for eksempel direkte transmissioner fra Metropolitan Operaen i New York. Her er der ikke mange danskere, der har adgang. Å Gud nej, vil mange indvende. Det er jo ikke det samme som selve koncertsalen og teatret. Det er rigtigt, men det foregår på samme vilkår, nemlig midt imellem et interesseret publikum og ofte i bedre stole. Det er bare en anden og måske bedre oplevelse end en plads på bagerste række et sted, hvortil man ikke lige kan komme. Og så kan man spise popcorn til.

Danmarks Radio bringer megen musik og færre teatertransmissioner. Men en voldsom udvidelse heraf vil aldrig kunne gennemføres. Internettet vil derimod kunne viderefremme utallige koncerter og teateropførelser for store og små, gamle og unge uden geografiske barrierer.

Det enestående for bøgerne og den færdigindspillede musik i dagens digitale verden er sprednings- og adgangsmuligheder af indholdet uden kvalitetsforringelse.

En styrkelse af fødekæden bør være hovedsigtet for den del af kulturpolitikken, der beskæftiger sig med vores sprog, litteratur og musik. Markedet klarer den

demokratiske adgang. Download af musik, teater og litteratur er kun relevant, hvis der produceres musik, skuespil og bøger.

Kunsten og den materielle kulturarv. Her er problematikken en ganske anden. Den materielle kultur kan ikke digitaliseres og mangfoldiggøres på samme måde som med litteraturen og musikken.

Hvad vil det sige at have adgang til kunsten eller jordfaste monumenter? Skal man absolut stå over for de enkelte værker eller bygninger? Det er umuligt.

Mange vil hævde, at oplevelsen af kunstværker fordrer det direkte møde mellem værk og betragter. Men det er en utopi og den hviler på principper, der hænger sammen med 1800-tallets opfattelse af den skønne kunst som sjælfuld fattet form. Som Émile Zola udtrykte det: Et kunstværk er et hjørne af skabelsen, set gennem et sind. Et så ophøjet kunstværk kan man vel kun opleve ved den direkte, tætte og indlevelsesfulde kontakt?

Men sådan fungerer det ikke i virkelighedens verden og da slet ikke i den moderne kunstverden. Vi kan ikke stifte direkte bekendtskab med Bjørn Nørugaards "Hesteofring", Christian Lemmerz' rådne svinekroppe eller Evaristtis guldfisk i blændere. Disse "værker" eksisterer kun i registreret skikkelse. Manzoni fyldte sit eget lort på dåser. Lortet kan vi heldigvis ikke opleve, kun nogle dåser. (Der var en dåse, som lækkede, men det gjorde vist ikke kunstoplevelsen større).

Folks kendskab til og oplevelse af kunsten og den materielle kulturarv er sjældent direkte. Vores kunsthistoriske ballast hviler på kopien. Med undtagelse af træsnittet, kobberstikket, litografiet, fotografiet og nu det digitale billede er kunstværket unikt. Dets engangskaraktter bevirker, at det ikke kan mangfoldiggøres i uændret form, således som teksten og musikken kan. Man kan ikke mangfoldiggøre L. A. Rings kanoniserede 'Sommerdag. Roskilde Fjord. Frederiksværk' (1900), Morten Malers billeder (ca. 1410) eller Asger Jorns 'Stalingrad' (1957-72) uden at ændre på originalerne. Tænk bare på størrelse, struktur, stoflighed, dimensioner, placering! Vores møde med og kendskab til kunsten sker i formidlet form gennem kunstbøger, kunstryk, fotografier og nu også nettet.

André Malraux udgav i 1947 "Le Musée Imaginaire". Hans kongstanke var allerede for 60 år siden, at reproduktionerne har skabt et museum uden vægge. "I dag kan kunsthistorikeren studere farvereproduktioner af de fleste af verdens store malerier." Malraux understreger mangfoldiggørelsens betydning: "Hvor mange statuer kunne ses i reproduktion i 1850?" Dette udsagn, kunne jo også lyde: "Hvor mange statuer kendte folk overhovedet til i 1850?"

Malraux fremsatte sine betragtninger årtier før udviklingen på Internettet. En søgning på "Mona Lisa" på Google billeder giver 1.380.000 hits. Søgningen tog 15 sekunder. Men det er på mange måder indholdsløse informationer, den slags præsentationer leverer. Googles seneste initiativ i samarbejde med Pradomuseet om zoom i meget højt opløselige gengivelser af kunstværker giver brugeren indsigter i minidetaljer ned til de enkelte penselstrøg. Det kan intet museumsbesøg derimod yde. EU er i færd med at oprette et site europeana.eu, hvor væsentlige dele af medlemslandenes kulturarv med tiden vil blive præsenteret, naturligvis i modificeret form. Men hvordan?

Adgangen til billeder er lige så omfattende som til litteratur og musik, men den rummer en forskel. De tilgængelige billeder er - med forbehold for de masseproducerbare - ikke identiske med originalen.

Vores møde med den materielle kultur foregår ikke direkte, men formidlet. Det sker bare i langt større omfang end tidligere. Mange kender Leonardo da Vincis

fremstilling af ”Den sidste Nadver”, men få har stået over for hans maleri i Milano. Det samme gælder for L. A. Rings ”Sommerdag”, som hænger på Randers Kunstmuseum. Hvem har, hånden på hjertet, stået over for Harald Blåtands Jellingesten?

Og hvad så? Ødelægger det vores kulturelle ballast? Nej, vi skal erkende, at vi lever i et museum uden vægge, som giver os muligheder, vi aldrig kan opnå gennem det direkte møde, og som kan etablere andre oplevelser med nye kvaliteter. Ikke i form af tusinder af gengivelser med minimale oplysninger, men gennem formidlingsformer, der benytter de digitale muligheder.

”Den sidste Nadver,” ”Sommerdag” og ”Jellingstenen” kan ikke forklare sig selv, således som en tekst kan. Kortfattede faktuelle oplysninger om kunstner, datering og værkets betegnelse er utilstrækkelige. De har behov for en fortælling, der sætter kunsten ind i den narrative ramme, der er nødvendig, og som vi kender det fra museumsudstillinger.

Sådanne fortællinger kan ikke erstatte det direkte møde, vil mange indvende. Men hvor findes det? Er en hvilken som helst moderne udstilling ikke en iscenesættelse? Besøg Nationalmuseets imponerende flotte oldtidsudstilling. Som genstandene er vist frem har de meget lidt med deres oprindelse at gøre. Men udstillingen formidler så meget andet. Jeg nyder den som et kunstshow.

Hvad oplever vi, når vi besøger eksempelvis Louisiana. Først favnes vi af omgivelserne. De smukke bygninger og den flotte park med udsigt over Øresund. Det er fristende at vælge restauranten og nyde mad og drikke eller besøge den store forretning for at se på og købe ting. Ungerne vil hellere opholde sig i Børnehuset. Alt sammen en slags wellness. Når vi endelig er kommet ind i de flotte udstillingsale, står vi over for et kunstværk, der har en hel hvid væg at herske over – eller er det omvendt? Vi bliver grebet af udstillingsæstetikken.

Vores møde med såvel kunsten som den materielle kulturarv er aldrig rent og uformidlet. Ofte yder den gode kopi bedre betragtermuligheder.

Digitale præsentationer kan give nye kvalitative oplevelser og indsigter. De kan bringe sammenstillinger, som intet museum har mulighed for. Udstillingen på Statens Museum for Kunst ”Wilhelm Freddie. Stik gaflen I øjet!” havde tilknyttet en hjemmeside, der kunne give alle med internetadgang fine oplevelser ved mødet med Freddie kunst. Højest sandsynligt vil mange ønske at opleve selve udstillingen – for at føle et direkte fællesskab med andre besøgende. Et interessant spørgsmål er, hvad husker man bedst: Freddie kunst eller udstillingen? Hvad husker man ved internetpræsentationen: hans kunst eller hjemmesiden?

Den materielle kulturarv opleves sjældent gennem et direkte møde, hvorfor den tidligere stort set var ukendt. Kulturpolitikken bør tage udgangspunkt i Malraux’ ”Museum uden vægge”. Den bør støtte digitalisering af alle kunst- og kulturhistoriske emner, som er nyttig i forsknings- og bevaringsmæssige henseende. Men der bør sættes på formidlingsrelevant præsentation af et repræsentativt udvalg af kulturarven. Det vil bibringe brugere over det ganske land gode, nye og alternative kulturoplevelser og -indsigter.

Mulighederne er skitseret. De er til stede. Vi er en arbejdsgruppe, der har udarbejdet et veludviklet projekt, som inddrager de nyeste digitale aspekter: Geografisk søgning via GPS, zoom i højtopløselige billeder, videofortællinger til nettet online, som podcast samt til download på mobilen ude ved de enkelte monumenter og værker. En demokratisk spredning af kulturarven på vilkår, som har mere til fælles med den kuraterede udstilling end den traditionelle billeddatabase.

En lille forsmag på videofortællingerne om vores kunst- og kulturarv kan opleves på hjemmesiderne for Hjørring Sct. Catharinæ kirke og Københavns domkirke på:
<http://www.catharinae.dk/index.php?id=0&pid=Forside> &
<http://www.koebenhavnsdomkirke.dk/frameset.asp?page=default.asp?page=38>